

Oblici zaborava, Alaida Asman, XX vek, Beograd, 2018.

Isprepletene strukture sjećanja i zaborava

Ova knjiga se suprotstavlja selektivnosti i kozmetičkom pristupu. Jedini osnov za budućnost svakog društva jeste otvoreno suočavanje sa svakim zločinom, a ono što Asman u svojoj knjizi navodi duboko se tiče i naše zemlje

Piše: **DORĐE KRAJIŠNIK**

Knjiga njemačke anglistkinje, egiptologinje i kulturologinje Alaide Asman *Oblici zaborava* u svojoj osnovnoj tezi naizgled stoji nasuprot ranijoj knjizi ove autorice naslova *Rad na nacionalnom pamćenju*. Dok u ovoj knjizi Asman analizira modele i oblike kreiranja nacionalne svijesti na primjeru njemačkog društva i kulture sjećanja koje mu je svojstveno, ova autorica sada u svojoj novoj knjizi kulturi sjećanja suprotstavlja kulturu zaborava kao takođe iznimno složen fenomen koji određuje mnoge tokove unutar jednog društvenog sistema.

No, da bismo uopšte mogli govoriti o onome što se podrazumijeva pod kulturom zaborava i njegovim društvenim političkim i kulturnim implikacijama, Asman najprije poziva na zapitanost šta je to zapravo kultura sjećanja, te kako se njena ekonomija i selekcija odvijaju.

Kanonizirana sjećanja

Tačnije, u uvodnom dijelu knjige Asman raspravlja o načinima na koje jedno sjećanje ulazi u važeći društveni kanon. Te kako se postiže društveni konsenzus o određenom sjećanju kao projektovanom tvoračkom potencijalu jedne kulture. Ali i o onim problemima koji se odnose na diferenciranje memorisanja i sjećanja kao dva različita pojma.

Asman:
Ima (li) zaborav
i dobre strane

Foto: JUSSI PUIKKONEN

Od kojih je memorisanje prije svega skladištenje informacija u arhive i biblioteke, dok je sjećanje u mnogim svojim oblicima često aktivan proces koji društvo suočava sa različitim neugodnim ili tragičnim razdobljima njegove prošlosti.

Stoga će Asman napisati: "Sjećanja nisu izolovana, razbacana ili nagomilana, već imaju određenu strukturu. Ona se preko mogućnosti nadovezivanja kao binarnog kriterijuma uređuju u okviru pojedinih skupova i matrica. Dokle god za priče i sjećanja ne postoji okvir u pamćenju, ona će iščileti: neće im se pridavati ni pažnja ni značaj, ona će nestati jer ih niko ne primećuje, jer se niko ne zanima za njih".

Asman u kontekstu navedenog, a tragom grafičkog prikaza ljudskog sjećanja iz jedne španske knjige amblema iz perioda baroka, problematizira činjenicu da je u pogledu sjećanja najveći dio zapravo izgubljen. Asman cijelim tokom svoje knjige koristi ovu baroknu misao kao lajtmotivsku, nastojeći razložiti kako funkcionišu mehanizmi kulture sjećanja i zaborava, pri tome upućujući i na brojne primjere u kojima se ova dva fenomena prepliću.

"Sjećanje i zaboravljanje nisu sami po sebi ni dobri ni loši, tu ćemo

se svakako složiti s Remtsemom. Osim toga, zaboravljanje je mnogo više od pukog manjkavog modusa sećanja. Njegov značaj daleko prevazilazi zaboravnost, notorno slabo pamćenje i njegovo povremeno zakazivanje. Da bismo stekli jasniju predstavu o brojnim i raznorodnim oblicima i funkcijama zaboravljanja, moramo se zapitati u kojim se psihološkim, društvenim i političkim okvirima ljudi sećaju, odnosno zaboravljaju, i kakva se osećanja pritom javljaju ili potiskuju", piše ona.

Asman tu svoju zamisao ostvaruje tako što kategorizira sedam oblika zaborava: 1. automatsko, 2. odgođeno i 3. selektivno (koji su prema ovoj autorici neutralni tipovi zaborava, te zaboravljanje u tim slučajevima dolazi kao filter); 4. destruktivno i represivno, 5. defanzivno i saučesničko (tipovi zaboravljanja koji se koriste kao oružje moći); 6. konstruktivno i 7. terapeutsko (zaboravljanje koje omogućava budućnost, tačnije, nastoji u sebe integrisati sva relevantna sjećanja, te potom otvori prostor za stvaranje novog svijeta utemeljenog na drugačijim oblicima povjerenja).

Krećući se kroz naznačene oblike zaborava, Asman donosi obilje konkretnih primjera u kojima se navedeni oblici zaboravljanja manifestuju. Ova autorica u svojoj knjizi Njemačku, ali i druge zemlje, snažno suočava sa brojnim nečasnim razdobljima iz prošlosti koja se danas uglavnom odbacuju ili nastoje marginalizirati. No, vidjećemo, pitanje zaborava iznova nas svaki put upućuje na kulturu sjećanja, stoga ova dva pojma ostaju do kraja nerazdvojiva. Jedan upućuje na drugi, i refrenično se vraćaju sve dok društvo ne prihvati konačno suočavanje sa njima.

Analizirajući pitanje spomeničke kulture, odnosno kako se društvo odnosi prema spomenicima, Asman će propitivati ekonomiju pažnje koja utiče na sudbinu spomenika, te to kako oni u određenom trenutku postanu zaboravljeni i srode se sa sredinom u koju su postavljeni ili zbog promjene društvenog narativa i fokusa kulture sjećanja

budu premješteni sa svojih izvornih postamenata na druge lokacije. Na primjeru odnosa savremene Rusije i Njemačke prema Lenjinovom liku, Asman će ukazati na specifično sistemsko zaboravljanje koje nastaje usljed "cilja da se država prilagodi novoj slici koju nacija želi da stvori o sebi".

Sa druge strane prikazujući još jedan moguć oblik zaboravljanja, autorica knjige *Oblici zaborava* će skrenuti pažnju na nasilno zaboravljanje nastalo uništavanjem spomenika koji čuvaju sjećanje jedne kulture. Na primjerima njemačkog spaljivanja biblioteke Leven u Prvom svjetskom ratu, paljenja sarajevke Vijećnice i razaranja Palmire, ova autorica pokazuje kako je ovaj barbarski vandalizam zapravo primjer direktnog uništavanja povijesti naše planete.

Također, ono što je u fokusu ove knjige odnosi se i na pitanja potiskivanja jednog sjećanja drugim, koje uzrokuje svojevrsan vid zaboravljanja patnje jednog naroda naspram drugih. U tom kontekstu Alaida Asman će u širokom luku analizirati kako je dominantni narativ holokausta u Njemačkoj potisnuo u drugi plan neke druge zločine u kojima njemačka nacija ima odgovornost. Skreće se tako pažnja na još prisutno negiranje genocida nad Jermenima ili nad Hererima i Namama.

Asman pitanje genocida, što je iznimno važno i kada se gleda u našem aktuelnom kontekstu, analizira višestruko, skrećući, prije svega, pažnju na svu problematiku nastojanja da se zločin genocida negira, ali i na licemjerja u pogledu selektivnog odnosa spram ovog najvećeg od svih zločina nad čovječnošću (što nabolje ilustruje odnos mnogih zemalja spram već pomenutog genocida nad Jermenima).

"Zločin genocida", napisaoe Asman, "ne zastareva, a njegove posledice drugačije su od posledica rata. Posle rata, oči u oči se gledaju pobednici i gubitnici, i oni po zaključenju mira svoja različita sećanja na nasilje moraju da prevedu u zajedničku budućnost. Posle genocida, međutim, oči u oči gledaju se počinioci i žrtve; počinioci pokušavaju da zaborave i potisnu, dok žrtve uglavnom grade jaku istrajnu kulturu sećanja".

Suočavanje sa prošlošću

Ono što je jednako važno u kontekstu knjige *Oblici zaborava* jeste da ona, prije svega, poziva na nužnost ispravnog suočavanja sa prošlošću. Koje neće biti opterećeno uskraćivanjem prava bilo kojem

narodu da bude utvrđena istina o zločinu koji je nad njim proveden. Što će dalje reći, ova knjiga se suprotstavlja selektivnosti i kozmetičkom pristupu ovim pitanjima. Jedin osnov za budućnost svakog društva jeste otvoreno suočavanje sa svakim zločinom, a ono što Asman u svojoj knjizi navodi, duboko se tiče i naše zemlje.

Osvrćući se na problem odnosa savremenog izraelskog društva spram patnje Palestinaca, Asman će navesti iznimno važne riječi Moše Cukermana, sociologa i profesora istorije i filozofije na Univerzitetu u Tel Avivu, koje do srži precizno ukazuju na složenost pitanja suočavanja sa prošlošću i kulture sjećanja kao presudnog njenog faktora: "Ako ne održavamo svest o tome da smo ovde uništili jednu kulturu, jedan život, jedno obrazovanje, onda će i naše obrazovanje, naša kultura, naša nauka zakržljati i pretvoriti se u puku ideologiju. Sećanje nije samo pitanje moralnog pročišćenja, nego je i zahtev koji nam se upućuje i zahtev koji će od nas, ako mu ne udovoljimo, načiniti varvare. Ako ne želimo da postanemo varvari, bolje bi nam bilo da počnemo da se sećamo. Samokritično sećanje, pak, sećanje koje je otvoreno i za patnju drugih, koje gaji empatiju i preuzima odgovornost za žrve sopstvene politike, nije prepreka za početak novog dijaloga ili za ponovno otvaranje dijaloga između sukobljenih strana - naprotiv, ono je njegov osnov".

Postoji i niz primjera u ovoj knjizi koji, na tragu rečenog, ukazuju na blagotvornu stranu kulture zaboravljanja. Ali, ona se ne posmatra ovdje simplifikirano, kao potiskivanje zločina ili drugih loših stvari iz prošlosti u zaborav. Naprotiv, primjeri koje ova autorica analizira, pokazuju nam da je kultura zaborava jedino moguća tamo gdje se društvo do kraja odgovorno suoči sa traumama svoje prošlosti. Tek tada se

Ekonomija sećanja i zaboravljanja koju smo dosad podrazumevali, više nije na snazi otkako su mašine preuzele kontrolu nad razvrstavanjem memorisanih podataka

može pristupiti kulturi zaboravljanja kao osnovi na kojoj će se razviti platforma za budućnost bez podozrijevanja među narodima.

Ipak, da bi to bilo moguće, kako Alaida Asman navodi u *Oblicima zaborava*, treba znati da "u društvima podeljenim traumom, put ka vladavini prava i integrisanju društva danas ne vodi više preko zaboravljanja(...), već kroz iglene uši priznavanja, sećanja i istorijske obrade i preispitivanja masovnih zločina - ne da bi se oni trajno držali u pamćenju, već da bi postali osnov zajedničke budućnost".

U završnici svoje iznimno informativne i esejistički briljantno izvedene knjige, Asman prelazi na jedno novo polje kultura sjećanja i zaborava, a ono se tiče interneta.

Internet je, kako ističe ova autorica, poremetio čitavu dinamiku sjećanja i zaboravljanja koja je do sada determinisala društvo: "Ekonomija sećanja i zaboravljanja koju smo do sada podrazumevali, više nije na snazi otkako su mašine preuzele kontrolu nad razvrstavanjem memorisanih podataka". To je prouzokovalo, prema Asman, potpuno ukidanje razlike između prošlosti i sadašnjosti.

"Sadašnjica se toliko raširila zato što ona prošlost više ne ostavlja za sobom, nego je kompletno integriše u sebe. Posledica te sadašnjice preplavljene prošlostima jeste izvestan melanholični osećaj vremena, osećaj simultanosti, statičnosti stagnacije. A i za takve dijagnoze epohe stoji isti argument koji je već izneo i Niče: sadašnjica pati od toga što je zaboravila kako se zaboravlja", piše ona.

Skrećući pažnju na ovo pitanje, Asman upućuje na blagotvornost zaboravljanja, na one njegove pozitivne strane, koje je sada u navedenoj simultanosti prošlosti i sadašnjosti postalo gotovo nemoguće. A tamo gdje nema zaboravljanja, kao vječne protiv teže sjećanju, kao prostranstva koje otvara prostore za nove spoznaje svijeta i kulture, dolazi do zagušenja. Pa sada glavno pitanje postaje ne kako se što više sjećati nego kako iznaći načina za zaboravljanje.

Ili, kako piše Alaide Asman, "sećanje i zaboravljanje, tako se često može čuti, zamenili su mesta: dok je nekada sećanje zahtevalo naročit kulturni trud, to je sada slučaj sa zaboravljanjem. Otkako vreme više nije u savezništvu sa zaboravom i otkako više nije kadro da blagovremeno, nečujno i nevidljivo, tako reći nama iza leđa, umanji količinu informacija, brisanje je postalo složen zadatak". ■